

Kültürel Kimlik Sorunsalı: Görecelik mi, Evrenselcilik mi? Yoksa Uzlaşma mı?

Mehmet Şükrü NAR^{1*}

¹ Doç. Dr., Sosyoloji Bölümü, Artvin Çoruh Üniversitesi, Artvin, TÜRKİYE

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Mehmet Şükrü NAR

Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Şehir Yerleşkesi 08000

Artvin / TÜRKİYE

E-posta: mehmet.sukru@gmail.com

Alındı/Received: 19 Şubat / February 2019

Düzeltildi/Revised: 27 Mayıs / May 2019

Kabul/Accepted: 31 Mayıs / May 2019

Yayınlanma/Published: 11 Haziran / June 2019

The Problematic of Cultural Identity: Relativity vs. Universalism? Or Reconciliation?

Öz

Küreselleşme ekseninde kültür ve kimlik tartışmaları önemli bir gündemi oluşturur. Tartışmaların odak noktası ise kültürel görecelik ve evrenselcilik arasındaki ikilemin kültürel kimlikler üzerinde nasıl bir etkisinin olduğudur. Küreselleşme politikaları ile bir taraftan farklı kimliklerin önem kazanmasına ortam hazırlanır, diğer bir taraftan ise yerel kimlikler üzerinden küresel bir kimlik siyaseti ortaya çıkarılmak istenir. Bu yaklaşım ayrımla küreselleşme, hem kültürel farklılıkları destekler hem de öngörülemez şekilde evrensel kültür değerlerini vurgulayarak kendi içerisinde çelişkiye neden olur. Bu şekliyle kültürel kimlikler, günümüz toplumsal anlayışın önemli bir sorunsalı olarak kabul edilir. Ancak küreselleşmenin neden olduğu sonuçlar birlikte düşünüldüğünde, bu ikilem bir ilişkiyi ve bağlılığı zorunlu kılar. Çünkü küreselleşme süreci doğası gereği, ne tamamen ulus-kimlik yapısının yıkımına ne de yerel kimliklerin tam anlamıyla evrimini tamamlamasına izin verir. Ancak, ilerleyen dönemlerde ortak bir uzlaşmanın sağlanamaması, görecelik ile evrenselcilik arasındaki söylenegeleli kaotik durumu iyice karmaşık hale getirebilir. Bunun sonucu ise zaten sorunsal olan kültürel kimlikler daha da sorunlu hale gelebilir. Bu çalışmanın amacı görecelik ve evrenselcilik anlayışı üzerinden kimlikleri, özde kültürel kimlik kavramını önemli bir sorunsal olarak tartışma konusu etmektir.

Anahtar Sözcükler: Kimlik, kültürel görecelik, evrenselcilik, kültürel kimlik, kültürel küreselleşme

Giriş

Son dönemlerde kültürel kimlik kavramı küresel süreçle çok sık anılan ve tartışılan bir konudur. Özellikle küreselleşmenin etkisiyle kültürel kimliklerin çok katmanlı, değişken ve bir o kadar da karmaşık bir yapıya sahip olduğu sık sık dile getirilir (Özkul, 2013). Bu özelliğiyle kültürel kimlikler günümüz toplumsal anlayışın önemli bir sorunsalı olarak kabul edilir (Woodward, 1997). Tartışmaların odak noktası ise küreselleşmenin bir yandan kültürel göreceliği; yerel kimlikleri, yerel milliyetçiliği, diğer yandan ortak

Abstract

The debates on culture and identity constitute an important agenda in terms of globalization. The focus of the debate is the impact of the dilemma between cultural relativism and universalism on cultural identities. On one hand, with the policies of globalization, it is aimed to prepare the environment for different identities to gain importance, and on the other hand, it is aimed to create a global identity politics through local identities. With this approach, globalization contradicts itself while promoting cultural differences and unpredictably emphasizing universal cultural values. In this way, cultural identities are considered as an important problem of today's social understanding. However, when the results of globalization are considered together, this dilemma necessitates a relationship and commitment. Because, by its very nature, the globalization process allows neither the destruction of the nation-identity structure nor the completion of the evolution of local identities. However, in the coming future, the absence of a common consensus between the two approaches and the proliferation of contradictions between them can complicate the so-called chaotic situation between relativism and universalism. The result of this is that the cultural identities that are already problematic may become even more problematic. The aim of this study is to discuss the notions of identity and, in particular, the concept of cultural identity in terms of relativity and universalism as an important research question.

Key Words: Identity, cultural relativism, universalism, cultural identity, cultural globalization

değerlerden yola çıkarak küresel kültür adı altında evrenselcilik anlayışını desteklemesidir. Ancak bu kavram kargaşası pek çok soru işaretini ve belirsizliği beraberinde getirir. Kültürel görecelik, evrenselcilik, kültürel kimlik vb. kavramlar birer aldatmaca mıdır? Ya da küreselleşme söylemleri ile yerel ve ulusal kimlikler bir güç mücadelesi içerisine mi giriyor? Bu ve benzeri sorular küresel sürecin bir açmazı olarak karşımıza çıkar.

Çalışmanın amacı, küreselleşme olgusunun iki karşıt söylemi olan görecelik ve evrenselcilik üzerinden

kültürel kimlik kavramını önemli bir sorunsal olarak tartışma konusu etmektedir. Bu nedenle araştırmanın başlangıç aşamasında kültürel kimlik kavramı ve oluşum süreci, kültürel kimlik tartışmaları hakkında teorik bilgi verilmektedir. Ardından kültürel kimlik tartışmaları içinde kültürel görecelik ve evrenselcilik yaklaşımı konu edilmektedir.

Kültürel Kimliğin Oluşumu

Kimlik kavramı pek çok yönden farklı kavramlarla ilişkilendirilir ve açıklanmaya çalışılır. Bunun nedeni sözcüğün kendi içeriğinde birden fazla sorunsal ve belirsizliği barındırmasıdır. Bu anlayış içinde kimlik, kimine göre insanın var olmasıyla kimine göre ise sosyalleşme süreciyle başlar. Her iki yaklaşımda kabul edilebilir. Çünkü kimliğin *ben* olması ya da *biç* olması belli bir zamanı gerektirir (Akdemir, 2004). Diğer bir deyişle kimlik, insanın doğumuyla birlikte anlam kazanır ve ölünceye kadar devam eden yaşam döngüsü içinde şekillenir. Bu döngü içerisinde kimlik, insan yaşamının ta kendisi, olmazsa olmazı haline gelir. Zira her insan doğası gereği bir kimliğe ihtiyaç duyar. Bu nedenle insan, yaşamı boyunca kolektif, politik, bireysel, dinsel, cinsel, etnik kimlik gibi birçok farklı kimliğin etkisi altında kalır. Aslında kimliğin oluşumu sözcüğün kendisinde, kökeninde saklıdır. Kavramın kökündeki *kim* ya da buradan türetilen *kimim* ya da *kimsiniç* sorularına verilen cevaplar kimlik olgusunu temel anlamda açıklamaya yardımcı olur (Güvenç, 1993; Smith, 1999; Anık, 2012). Kimlik, insanın mental anlamda gelişiminin bir sonucu olarak da görülebilir. Çünkü birey, zihinsel gelişimiyle birlikte kendisini tanımaya başlar ve ilk olarak *ben kimim* sorusuna yanıt arar. Öyleyse kimlik insanın varlık bilinci ile doğrudan ilişkilidir. Var olmak için de kimlik, pek çok kere farklılığa ihtiyaç duyar ve kendi kimliğini oluşturmak adına farklılıkları ötekileştiren, ötekinin inşa edilmesi yoluyla kendi farklılıklarını tanımlayan bir özelliğe dönüşür (Ergun, 2000; Bilgin, 2001; Connolly, 2011).

Temel anlamda kimlik, bireyi diğerine/diğerlerine karşı tanıtmakta kullanılan soyut ve somut tüm özellikler olarak düşünülebilir. Başka bir deyişle kişinin, dışsal çevreye karşı kendisini nasıl açıkladığı-kendine özgü ayırt edici nitelikleri başkalarına nasıl tanıttığı -ya da başkaları tarafından nasıl algılandığıdır. Kimliğin diğer bir tanımlayıcı özelliği ise toplumsallığıdır. Bireyin, bir topluluğa ya da gruba kendisi dışında aitlik hissiyle bağlı olmasıdır. Kimliğin, sosyal-kültürel boyutunu oluşturan aidiyet duygusu, kişinin sosyalleşme (ya da kültürleme) sürecinin bir gereği olarak diğer kişi(ler) ile ortak inanış ve değerler etrafında bir araya gelmesidir. Bu anlamda davranışlar, bilişsel öğeler, duygu ve düşünceler kimliğin oluşumuna önemli katkı sağlar. Ayrıca tüm bunlara insanın dönüşüm sürecini eklemek gerekir. Kişinin gelir

ve eğitim durumu, kent-köy ayrımı, siyasal bakış, din vb. özelliklere bağlı olarak farklı kimlik tanımlamaları göstermesi muhtemeldir. Kent kimliği, kültürel kimlik, ulusal kimlik, dini ya da mezhepsel kimlik türleri bunlardan birkaçıdır (Hakan, 1995; Woodwad, 1997; Smith, 1999; Lewellen, 2002; Göka, 2006; Bilgin, 2007; Connolly, 2011; Anık, 2012). Açıkçası bireyin, diğer topluluk üeleriyle olan benzerlik ve farklılıklardan yararlanılarak bir kimliğe sahip olduğu söylenebilir. Çünkü kimliğin içeriğinde yaş, cinsiyet, meslek, gelir, din, etnisite gibi bireysel ve toplumsal anlamda birçok unsur bulunur. Birey, bu bileşenler aracılığıyla bilişsel dünyasını, varlık noktasını oluşturarak bağlı olduğu toplumsal çevresine kendisini tanıtır. Onlarla bütünleşir ya da onlardan ayrılır.

Kişiyeye doğumuyla verilen, kültürleme süreci ile şekillenen kast, aile, soy, etnik grup, ulus üyeliği gibi kimi kimlikler dışında (Yurdusev, 1997), bireysel kimlikleri kolektif kimlikten ayıran temel özellik onun özerk alanı, daha doğrusu kişilerin yaptığı seçimlerdir. Bireyin kararları kati değildir; kısa ve uzun vadede farklılık gösterebilir. Özellikle günümüz toplumunda bireysel kimliklerin değişime direnç göstermesi zordur. Zira kişinin kimlik bilinci, mekânsal farklılık (kültür unsurlarının sosyal mekânda yer değiştirmesine ve fiziki koşullara uyum sağlamasına) ve zamana göre değişebilir (Özyurt, 2012). Dolayısıyla insan, bir taraftan doğumuyla birlikte kendi bireysel kimliğini oluştururken, diğer taraftan bireysel kimliğine, aidiyet hissettiği topluluğun özelliklerine bağlı olarak yeni nitelikler ilave eder. Böylece topluluk kimliğiyle ortak özellikler paylaşan kişi, kısa ya da uzun vadede bireysel kimliğinin yanında grup kimliğiyle de anılır. Esasen kolektif kimlik içinde aynı inanış, duygu ve ortak değerlerin paylaşıldığı birden fazla bireysel kimlik bulunur. Her iki kimlik türü de az çok birbirinden parçalar taşır. Neticede kolektif kimlikler, birden fazla bireysel kimliğin ortak değerler ve amaçlar etrafında bir araya gelmesiyle oluşan, kısa ya da uzun vadede, basit ya da karmaşık bir yapıda oluşabilen bir topluluk veya örgüt kültürü olarak açıklanabilir.

Daha ziyade modern toplumlarda görülen kolektif kimlikler, belirli bir grubun davranışsal yönünü açıklaması bakımından geleneksel toplum yapısından bağımsız değildir. Özellikle birincil ilişkilerin yaşandığı bu tür toplumlarda soydanlık ilişkisinin bir gereği olarak birey, diğer topluluk üeleriyle ortak davranış örüntüleri geliştirerek *ben* yerine *biç* duygusu ile hareket eder. Aynı ülkü ve ilkeler etrafında bir araya gelen bu gruplar, ortak düşünceden hareket ederek kolektif bir kimlik oluşturur (Hall, 1998; Bostancı, 1999; Castells, 2006; Karaduman, 2010; Anık, 2012). Bu tür toplumlarda ayırıcı güç ise çoğu kez kültüre dayalı sosyal ilişkiler ağıdır. Bu yönüyle sosyal-kültürel çevre kişiye, grup içinde nasıl ve ne şekilde davranacağına ilişkin kalıplaşmış bir kimlik sunar

(Nar, 2013). Bu anlayış içinde kimlik olgusu, bir bireyin ya da topluluğun yaşam biçimiyle açıklanabilir. Buradan kolektif kimlik, toplumsal kültürün inşa sürecinde temel özellik, hatta kendisi haline gelir. Çünkü kolektif kimliğe ait pek çok tanımlayıcı öge (değerler, davranış örüntüleri, inanışlar, örf, adet, kurallar vb.), aynı zamanda kültürün ayırıcı özelliğidir. Dolayısıyla bireyi, bir gruba ya da örgüte ait olma duygusu veren, ona kimlik sağlayan temel güç kültür olur.

Kültür, bir taraftan aynı inanç ve değerler etrafında bir araya gelen insan kümesini ifade ederken, diğer taraftan farklılıkları içeren heterojen bir anlayışı temsil eder. Bu çok yönlü işleviyle kültür, hem evrensel bir özellik taşır hem de farklılıkları işleyerek yerelliğe dikkat çeker. Bu anlayış içinde pek çok yönden kültür ve kimlik kavramları ortak özellikler içerir. Ancak bu demek değildir ki kültür ve kimlik kavramları birbirleriyle aynı manaya gelir. Kimlik, kültüre göre şekillenen, dahası onun belirlediği farklılıkları ve benzerlikleri konu edinen temel bileşenlerden biridir. Bu anlamda kimlik, birey ya da toplumları birbirinden ayıran ve onları sınıflayan kültürel bir özelliğe dönüşür. Esasen kültürel kimlik, bireyin farklı kültüre sahip topluluklarla ilişkisi sonucu ortaya çıkar. Böylece birey, hem kendi algı dünyasını hem de öteki olarak kabul ettiği topluluğun kültürel öğelerini *ben* ve *öteki* karşıtlığı içinde tanımlayarak kendini konumlandırır ve bu durumu bir tür belirteç ya da araç olarak kabul eder. Öyle ki kimliğini tanımlamak için ben kimim? Biz kimiz? Hangi topluluğa bağlıyım? Ya da onlar, ötekiler kim? Sorularını sorarak mevcut durumunu sorgular. Aitlik hissettiği topluluğa karşı benzer kültür unsurlarını işleyerek bir tür bağlılık duygusu geliştirir. Ortak bir benlik oluşur; ortak kavramlar gelişir. Özellikle etnisite, aidiyet, inanç, cinsiyet, ulusçuluk, milliyetçilik vb. kavramlarda farklı söylemler geliştirerek kültürel kimliğini oluşturmaya çalışır (Hall, 1998; Weeks, 1998; Bostancı, 1999; Bilgin, 2001; Tok, 2003; Akdemir, 2004; Aşkın, 2007; Karaduman, 2010; Connolly, 2011).

Kültürel kimlik, ulusal kimlik ve türevlerini açıklayan özne nesne karşıtlığının bir sonucu olarak da görülebilir. Ancak bu açıklama ulusal kimlikten farklı olarak sınırları belirlenmiş belirli bir coğrafi bölgeyi değil, aynı zamanda sınır ötesi ilişkileri de içine alır. Özellikle ulus-devlet yapısı içinde görebileceğimiz etnik azınlık ya da alt kültür unsurları bu anlayış içerisinde değerlendirilebilir. Yunanistan'da yaşayan Batı Trakya Türkleri ve Makedon toplumu ya da İspanya'da yaşayan Katalan halkı benzer örneklerdir. Keza bu örnekleri çoğaltmak olasıdır. Azınlık statüsündeki bu topluluklar, ulusal kültür içerisinde farklı bölgelerde yaşayabilmekte ve sınırın diğer yakasında var olan aynı ya da benzer kültürel öğelere sahip topluluk üeleriyle ilişkilerini sürdürebilmektedir. Ayrıca kültürel kimlik, ulus devletler dışında çok kültürlü yapıya sahip ve bunu devlet politikası olarak

kabul eden Avustralya, Kanada ve ABD gibi ülkelerde de görülür. Özellikle bu toplumlar, göçmen politikaları gereği her yıl binlerce insanı vatanışlığa kabul eder. Bu ülkelerde, kültürel çeşitliliğin ya da çoğulculuğun bir sonucu olarak farklı kültürel öğelerin ve kimliklerin yer aldığı çok sayıda topluluk yaşar. Aslında ülkeler coğrafyasını incelediğimizde homojen kültürü sahip topluluk görmek neredeyse imkânsızdır. Bu konuda homojen bir toplum olma idealinde olan ve kendisini ulus-devlet olarak tanımlayan devletler içerisinde dahi egemen kültürden farklı olan birçok alt kültür grupları bulunur. Bu yadsınamaz bir gerçektir.

Bunun yanı sıra, kültürel kimliğin oluşumunda farklı nedenler de etkilidir. Bunların başında, dünya nüfusunun öngörülemez şekilde artması, ortak tarih ve kültür paylaşımı bilincine sahip toplulukların ortak direnç göstermesi ve dayanışma içinde olması sayılabilir. Belki de bunların içerisinde en önemlisi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişerek yoğun bir şekilde kullanılmasıyla birlikte küreselleşmenin neredeyse dünya nüfusunun tamamını etkilemesidir. Daha doğrusu, küreselleşme sürecinin toplumlar üzerinde neden olduğu sosyo-ekonomik, politik ve kültürel etkilerdir. Küreselleşmenin birincil etkisi, ekonominin dönüşümü ve değişimi olarak kabul edilse de bir o kadar hatta daha fazla etkisini kültürel kimlikler üzerinde gösterir. Son dönemlerde küreselleşme tartışmalarının odak noktasını kültürel kimlik, küresel kültür, yerelleşme, kültürel farklılık vb. konular olması bu durumu ispatlar mahiyettedir.

Kültürel Kimlik Tartışmaları

Kültür, hele ki konu kimlik ise tartışmaların temeli daha ziyade küreselleşme süreci ile ilişkilendirilir. Küreselleşmenin ekonomik anlamının yanında, neden olduğu değişimin yerel kimlikler üzerindeki etkisi konu edilir. Tartışmaların ve sorunsalın odak noktası, küreselleşmenin bir taraftan mikro-ölçekli kimlikleri destekleyerek ulus-devlet egemenliğini sorgulaması ve tartışmaya açması, diğer taraftan kültürlerin daha fazla etkileşim haline girmesi ile yaşam biçimlerinin, topluluk üyelerinin davranış ve tutumlarının birbirine benzemesi ve bunun sonucunda yerel kimliklerin zayıflayacağı düşüncesidir. Mevcut etkiler dikkate alındığında küreselleşme süreci, dünyanın pek çok bölgesinde yaşayan insanlar arasında zaman karşılığı olmaksızın ilişkilerin yoğunlaştığı ve bir o kadar da muğlaklaştığı bir döneme karşılık gelir. Bu süreci iletişim bilimci Marshall McLuhan, *Understanding Media: Extensions of Man* (1964) ve *The Medium is The Massage* (1967) adlı eserlerinde terminolojide ilk defa kullanılan "küresel köy" (*global village*) kavramıyla açıklamaya çalışır. McLuhan'a göre, teknolojik gelişmelere bağlı olarak insanlar arasındaki karşılıklı etkileşim inanılmaz derecede artmış ve dünya

adeta, insanların birbirlerinden her an haberdar olduğu ve böylece mekânsal ilişkilerin yakınlaştığı bir köye dönüşmüştür. Sanayileşmeyle başlayan ve günümüz bilgi teknolojileriyle etkisini giderek artıran küreselleşme olgusu; politika, kültür, ekonomi vb. pek çok alanda dünyadaki ülkelerin birbirlerine artan oranda daha fazla bağımlı olmasını ve bunu yaparken de ortak inanış ve davranış örüntüleri etrafında bir araya gelmesini hedefleyen bir dizi düşünceye işaret eder. Bu bağlamda küreselleşme, insan hakları, özgürlük ve hukuk gibi evrensel değerlerin öne çıkarılarak kültürlerin birbirine daha fazla yakınlaşmasını ve böylece küresel kültür adı altında tektipleşmeyi (küresel kültür egemenliği) öngörür (Robertson, 1999; İçli, 2001; Steger, 2003; Özkul, 2013; Nar, 2015).

Bu dönemde geleneksel-yerel kültürler ve buna bağlı sosyal ilişkiler zayıflayarak bireysel tercihler daha sık vurgulanır. Küresel bir ideoloji olarak tüketim kültürünün dünya genelinde yayılması amaçlanır. Özellikle çokuluslu şirketler ve kitle iletişim aracılığıyla aynı tüketim ve eğlence kültürüne sahip bireyler yetiştirilir. Örneğin, kişinin hangi marka ayakkabı ve giysi giydiği, hangi yemeği sevdiği, hangi müziği dinlediği gibi pek çok kişisel odaklı tercih algısında temel belirleyici olan unsur küresel odaklı tüketim ve eğlence kültürü olur (Nar, 2015). Bu anlayış içinde kimlikler, tüketim kültürünün bir parçası olarak tutarsız ve çelişkili olabilen, yönlendirilmeye elverişli olan, bireysel ve toplumsal anlamda benzer davranış örüntüleri gösteren, tektipleşen bir meta veyahut bir eşya haline gelir. Küreselleşme olgusunun diğer etkisi, postmodern dönemin bir sonucu olarak etnik milliyetçiliğin ya da mikro-milliyetçiliğin güçlenmesi, buna koşut olarak ulus-devlet yapılarının göreceli de olsa bundan zarar görmesidir. Yine bu dönemde geleneksel-yerel anlayış ön plana çıkararak kültürel farklılıklar ve bireysel kimlikler daha sık gündeme gelir. Yerel değerler üzerinden kimlik ve ona bağlı siyaset yapma eğilimi artar. Ulus-devlet algısı zayıflar; farklı kimlikler ve özgürlükçü söylemler daha sık dile getirilir. Bunun sonucu olarak da ulusal-yerleşik kimlikler yerini daha özele indirgeyen küçük ölçekli kimliklere bırakır (Woodward, 1997; Smith, 1999; Tok, 2003; Tomlinson, 2004; Castells, 2006; Göka, 2006; Özyurt, 2012; Özkul, 2013).

Fiziki koşulların bertaraf edildiği bu evrede insanlar arasındaki karşılıklı etkileşim en önemli kavram haline gelir. Özellikle iletişim alanındaki gelişmeler; bilgisayar, internet ve diğer haberleşme araçlarının kullanımının artması bilginin hızlı bir şekilde dünya ölçeğinde yayılmasına neden olur. Ancak bu dönemin en önemli handikaplarından biri, bilgiye kolay erişimin sağlanarak insanların, bilginin doğruluğunu sınımadan (ya da ölçmeden) kabullenmesidir. Bu durum, bireyin ya da toplumun eksik ya da yanlış bilgilendirilmesine neden

olur. Oysaki küreselleşmiş, kısa sürede elde edilen bir veri yerel bir bakışla analiz edilmelidir. Fakat çoğu durumda bu öngörünün tam tersi olur. Bunun sonucu ise bilgi kirliliği içinde üretmeyen, kendi değerlerine yabancı olan, rasyonalite ve bilimsellikten uzak; sadece tek yönlü bilgiye itibar eden, toplum ya da kültür bilincini yok sayan amacı belli olmayan bir kitle oluşur. Buna karşıt olarak bilginin evrensel yayılımı ile kültürler arası mekânsal farklılıklar göreceli olarak ortadan kalkar. Tekdüze, tek bir kültür yerine kültürlerin birbirlerini tanımasına fırsat verilir ve böylece kültürel çoğulculuğun ya da farklı pek çok kültürün biraradanlığına şahitlik edilir. Eriksen'e (2009) göre, böylece yaşadığımız dünya yalıtılmış kültürlerin yok sayıldığı ya da öyle varsayıldığı bir görüngü değil, çoklu etkileşimin olduğu sınırsız bir yapı haline gelir.

Bugün gelinen noktada küresel değişimin kültürler ve kimlikler üzerindeki etkisi tartışılmaya devam etmektedir. Pekâlâ, küreselleşmenin amacı nedir? Bireysel veya toplumsal bir ihtiyacı karşılamak mıdır? Yoksa birtakım çıkar gruplarının istek ve beklentilerini gerçekleştirmeye yönelik bir politika aracı mıdır? Genellikle küreselleşme sürecini açıklamaya yönelik iki tür yaklaşım bulunur. Birinci görüşe göre küreselleşme, insanları bilişsel ve fiziksel anlamda hızlı ya da yavaş gerçekleşen bir değişime ve yeniliğe teşvik eder. Toplumlar ve bireyler üzerinde masumane bir değişimi hedefleyerek insanların yaşantıları üzerinde hem ekonomik hem de kültürel anlamda olumlu etkileri olur. Sınır-ötesi hareketlerle insanlar arasında yoğun bir kültür etkileşimi yaşanır. Küresel iletişim ağlarıyla insanlar, birbirlerinden daha fazla haberdar olur ve birbirlerine daha fazla bağımlı hale gelir. Bu yönüyle küreselleşme, bireysel özgürlükleri artırarak insanları geleneksel fanustan kurtarmakta, farklı kültürlerin tanınmasına ve kaynaşmasına imkân tanımaktadır. Diğer bir görüşe göre, küreselleşme ile kazanım olarak sunulan yenilik ve değişimlerin bir ilerlemeden ziyade düşüşe yol açabilmesidir. Çünkü küreselleşme olgusu, her ne kadar temellendiği neo-liberal politikalar ve onun öncelendiği kapitalist ekonomi üzerine kurgulansa da kültürler üzerinde uzun ve kısa vadedeki etkisi bilinmezliğini korumaktadır. Bunda belki de en büyük pay, küreselleşme sürecinin varlık sebebi olan bilgi ve iletişim sistemlerinde yaşanan hızlı gelişmelerin ve bu durumun yol açtığı sonuçların, insanların bilinç dünyasında tam olarak karşılık bulmaması ve toplumların bu duruma tepkisiz kalmasıdır.

Öyle ki gündelik yaşamda gördüğümüz, etkilendiğimiz ya da duyduğumuz pek çok şey, davranış ve tutumuzu dahası kimliğimizi biçimlendirir, onda vücut bulur. Özellikle yaşadığımız dönemi dikkate aldığımızda küreselleşmeyle birlikte zaman ve mekânın öngörülemez şekilde değişmesi ya da zamanın

mekândan bağımsız olarak algılanması sonucunda toplumsal yaşam yeniden dönüşür. Alışılmışın dışında toplumsal ilişkiler ortaya çıkar. Sosyal-kültürel ilişkiler yeniden üretilerek insanların bu yeni anlayışa uyum sağlaması beklenir. Bu durum bireylerin davranış, inanış ve kabul ettiği değerlerin farklılaşmasına ve mevcut konumunu sorgulamasına neden olur. Küreselleşen sistem, bireysel ve toplumsal anlamda var olan kimliğin sürekliliğini tehdit eder, onu yozlaştırır ve bir yönüyle toplumsal kimliğe meydan okurcasına parçalı kimliklere ortam hazırlar. Küreselleşmenin öngörülemez bu sonuçları, bireyleri, geleneksel kimliğinden ya da var olan kimliğinden koparır; kimlik içerisinde farklı kimlikler oluşturarak melezleşmeye ya da ötekileştirmeye sebep olur (Bauman, 1997; Robertson, 1998; Harvey, 1999; Giddens, 2000; Holton, 2000; Tatar, 2008).

Küreselleşmenin vaat ettiği gelişmeler, kültürler arasında ya da toplum içerisinde farklı etnik, dinsel kimlikler üzerinden siyaset yapmaya olanak tanır. Kültürel kimliklerin siyasallaşarak daha fazla kabul görmesine ve marjinalleşmesine neden olur. Ulus-devletlerin etkinlik alanını daraltarak üzerindeki baskının artmasına ve meşruluğunun sorgulanmasına yol açar. Burada küreselleşme, toplumsal ve bireysel anlamda aktif rol üstlenir. Kendini hem gizler hem de açıkça tanıtır. Gizler, çünkü küreselleşmenin etkileri uzun vadede gerçekleşir; belki de önemsenmez. Açıktır, çünkü etkisi uzun zamanda gerçekleşse de net olarak gözlenebilir ya da takip edilebilir. Bunu en açık şekilde bireylerin ve kültürlerin mental anlamda değişiminden ve bu değişimin toplumsal yaşama olan etkilerinden görülebilir. Hem kültürel yapı içinde farklı etnik yapıları işleyerek homojenleştirmeye çalışır hem de onları yeniden üreterek çok kültürlü bir anlayışa teşvik eder (Featherstone, 1990; Keyman, 2000; Steger, 2003; Duman, 2007; Eriksen ve Nielsen, 2012). Daha da ötesi küresel bir kimlik, ulusal kimliğe ait değerleri, farklılıkları dışlayarak kendi isteği doğrultusunda onları dönüştürür; tekipleştir. Bireyi kendi kültürüne, kimliğine yabancılaştırır, değerlerinden uzaklaştırır. Kimliği sorunsal hale getirerek muğlaklaştırır (Bayart, 1999; Smith, 1999; Tok, 2003).

Dolayısıyla küreselleşmenin bireysel ve toplumsal anlamda kimlikler üzerinde yaptığı etkiler oldukça önemli kabul edilir. Bu etkiler olumlu mu olmuştur yoksa olumsuz mu? Aslında bu durum tartışmaya açıktır. Gerçekte küreselleşme, modernleşmenin bir ürünü olarak insanlara yenilikler mi sunmaktadır? İnsanların yaşamlarını mı kolaylaştırmaktadır? Yoksa tam tersi bireylerin yaşamlarını daha da çekilmez kılan bir anlayışın ürünü müdür? Pek tabii ki insanların teknolojinin imkânlarından yararlanarak yaşam kalitesini arttırması yadsınamaz. Ya da insanların kendini daha özgürce ifade etmesi ben kimim veya nereye aitim sorularına

kısmen ya da daha fazla cevap verebilmesi veyahut farklı kültürlerin birbirleriyle etkileşim içerisinde olmaları ve birbirlerini daha yakından tanımaları oldukça önemlidir. Tüm bu sayılanlar insanın var olma istencinin bir ürünüdür ve oldukça da hoş kabul edilebilir ölçütlerdir. Ancak küreselleşme politikaları kendi içerisinde ikilem oluşturur. En azından bu ikilem, kimlikler üzerinden yapılan siyasetten, yerellik ve evrenselcilik arasındaki tartışma farkında görülebilir.

Bu yaklaşıma göre küreselleşme ortak ikili karşıtlıklar üretir: Kültürel görecelik-evrensellik, türdeşlik-tikelcilik, benlik-ötekilik, çokkültürcülük-ulusçuluk, farklılık-aynılık gibi söylemler bunlardan birkaçıdır. Oysaki kültürel farklılıkların dayatıldığı kültürel kimlik siyasetinin yanında, aynı zamanda evrensellik bir politika aracı olarak kullanılması ne kadar karşılık bulur? Ya da yerelin evrensel olması veya evrensel değerlerin yerel olması nasıl kabul edilebilir? Bu durum; sadece diyalektik düşünce/yapısalcılık, kültürel bütünleşme/kültürel etkileşim ve uyum süreci ya da kültürün siyasallaşması ile açıklanabilir mi? Daha da ötesi abartılmış bir ideoloji veya yapay bir aldatmaca denilerek küresel sürecin neden olduğu etkiler görmezden gelinebilir mi? (Hall, 1998; Robertson, 1999; Erdoğan, 2002; Duman, 2007; İnce, 2009). Aslında bu anlayış, birçok yönden toplumların kültürünü ve kimliğini ne ölçüde yerel ölçütlere veya küresel topluma entegre ettiğiyle de doğrudan ilişkilidir. Bunun yanı sıra küreselleşme sürecinin temel hedefi çoğu kere geleneksel, gelişmemiş içe dönük toplumlardır. Geleneksel kültürler, şaşalı değişime ve onun sunduğu evrensel ölçütlere ve sosyal değişime direnç gösterebilir ya da daha ötesi onu yok sayabilir. Bu anlamda küreselleşme sürecinin temel çıkış noktasını güç-eşitsizlik-iktidar söylemlerinde aramak daha mantıklıdır.

Ayrıca insanların bireysel ve toplumsal anlamda kendilerini ne şekilde ifade edecekleri hala bir muammadır. Bu durum kimlikler üzerinde başta kültür olmak üzere siyaset, ekonomi ve fiziki koşullar gibi birden çok faktörün etkili olmasından kaynaklıdır. Ne yazık ki bireyler, küreselleşmenin etkisiyle hızlı bir kültür değişimiyle karşı karşıya kalır. Toplum üyeleri ise buna ayak uydurma adına kendi benliklerinden, kimliklerinden ödün vermek zorundadır. Bu şekilde yeni kimlikler oluşturulmak istenir. Buradan ne olduğunu veya nasıl dönüştüğünü bilemeyen bir insan ya da toplum anlayışı ortaya çıkar. Bu apaçık bir kimlik açmazıdır. Bir yandan evrensel ölçütler diğer bir yandan kültürel göreceliğin getirdiği yerellik.

Bu açmazdan çıkmak adına küreselleşme olgusu, siyasal ya da toplumsal bir öğreti olarak insanların tüm farklılıklarına rağmen çokkültürlü toplum anlayışı içinde yaşamasını bir referans ve çıkış aşaması olarak tanıtır. Bu söyleme göre ideal toplum anlayışı, içeriğinde

çokkültürlülüğü ya da kültürel çeşitliliği barındıran, aynı zamanda kültürel etkileşimin yaşandığı bir alandır (Parekh, 2002). Çokkültürlülük politikası ötekiliğe, kültürler arasındaki farklılığa ya da yerel olana vurgu yaparak insanları aynı çatı altında bir araya getirmeye çalışır; onlara yeni bir yaşam alanı vaat eder. Bunu yaparken de kültürleri birbirine yakınlaştırır. Ortak bir kimlik inşası için kültürler arasındaki ortak noktaları çoğaltarak türdeşliği sağlar. Gündelik yaşantımızı dönüştürerek tüketimden eğlenceye, seyrettiğimiz her şeye hatta ne düşündüğümüze kadar tek tipleşmeyi amaç edinir. Batının (özellikle çokkültürlülük politikasına sahip başta ABD olmak üzere) değerlerini, inanışlarını, özetle kültürel pratiklerini tüm toplumlarda geçerli olabilecek ortak ölçütler olarak sunar. Bu durum başta kültürel kimlik olmak üzere pek çok kültür öğesinin tek bir çatı altında toplanmasını meşrulaştırılan bir araç olarak görülür. Ancak böylesi bir sonuç, kültürü ya da kimliği yeniden üreterek tartışmalı ve karmaşık hale getirir. Bu anlayış içerisinde kültür, yeni sömürgecilik anlayışının bir parçası haline gelir. Süreç içinde onda vücut bulur, yeniden dönüşür ve kullanılır. Bu nedenle kültür ve kimlik kavramları sorunsal olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla küreselleşmenin yol açtığı sonuçlar, politik ve felsefi öğretileri her ne kadar ekonomik olarak algılsa da bir o kadar da kültürel (Robertson, 1998; Friedman, 1999; Keyman, 2000; Kocacık, 2000; Sarıbay, 2002; Steger, 2003; Tok, 2003; Robins ve Morley, 2011).

Kültürel Kimliğin İki Karşıt Teması: Görecelik ve Evrenselcilik

Kültürel göreceliği ve evrenselciliği açıklamaya çalışmak için, her iki anlayışla pek çok noktada uzlaşabilen bütüncülük kavramından yararlanır. Bütüncül kültür anlayışı, bir toplumu veya kültürü açıklarken, ekonomiden siyasete, dini inanışlardan fiziksel niteliklerine kadar insan yaşamının tüm boyutuyla incelenmesidir. Örneğin, bir toplulukta sıklıkla akraba evliliğinin yapılmasının nedenlerini araştıran bir çalışmacı, olasılıkla soydanlık ilişkilerini incelemesinin yanında o kültüre ait örgütlenme, siyaset, ekonomi, din, ortak değerler, kimlik, fiziksel özellikler ve hastalıklar gibi birçok faktörü bir arada değerlendirir. Zira bir kültürü anlayabilmek ya da belirli bir toplumda söyleneğelen sorunu çözümlenmek için insanların sosyal-kültürel çevresi bütüncül yaklaşımla çok yönlü olarak incelenmelidir. Aksi bir yaklaşım tarzı o toplum için kabul edilen sorunu çözemeyeceği gibi elde edilen bilginin sınırlı ve tartışmaya açık olmasına neden olur (Eriksen, 2009).

Antropoloji orijinli bir kavram olan kültürel görecelik ise her toplumun kendi iç dinamiklerinden kaynaklı, kendine özgü değerleri olduğunu savunur. Tüm toplumların ve kültürlerin benzer, evrensel ölçütlere göre

değil, kendi koşulları içerisinde önyargısız incelenmelere tabi olması gerektiğini belirterek toplumsal sınıflamaları reddeder. Örneğin, bir kabilenin yemek kültürü başka bir toplum/grup için itici gelebilir. Ya da belirli bir topluluk için doğal olarak karşılanan bir davranış, başka bir toplumun/grubun asla kabullenemeyeceği bir davranış biçimi (ya da suç) olarak görülebilir. Oysaki bireyin davranış ve tutumları, çevresindeki herhangi bir olayı nasıl anlamlandırdığı çoğu kere bağlı olduğu kültürün bir yansımasıdır. Tüm bunları önyargısız şekilde, kendi ahlaki değerlerimizden ve yasalardan bağımsız olarak bilimsel nesnellik ile değerlendirdiğimizde o topluluk ya da kabilenin içsel, kendine özgü farklılıklarından kaynaklı davranış örüntüleri kabul edilebilir.

Ancak kültürel görecelik kendi içerisinde bir açmazı bulunur. Kavram kargaşası yaratabilir. Bilinmezliğe neden olabilir. Özellikle kültürel göreceliğin şu soruya cevap vermesi istenebilir. Kültürel görecelik, temel insan haklarının çiğnenmesini meşrulaştıran bir araca dönüşebilir mi? Örneğin, kimi kabilelerde yiyecek yetersizliğinin önüne geçmek ve böylece nüfus artışını kontrol edebilmek için kız bebeklerinin öldürülmesini ya da ahlaki gerekçelerle Afrika ve Ortadoğu toplumlarında görülen kadın sünneti gibi uygulamaları haklı göstermede kullanılabilir mi? Aslında ahlak ve vicdan sahibi olan her bireyin bu gibi durumlarda süratle tepki göstermesi gayet doğaldır. Farklı bir tepki göstermesi ise kültürel görecelik gereği beklenen bir durum olsa da kabul edilebilir değildir (Bates, 2009). Bu nedenle son dönemlerde, kültürel görecelik tartışmalarının odağında evrenselcilik ve daha özeldir evrensel insan hakları düşüncesi giderek daha fazla gündem oluşturmakta ve kültürel görecelik kavramı eleştiri konusu olmaktadır.

Evrenselcilik, çoğu kez kültürel göreceliğe karşıt bir düşünce olarak kullanılır. Bu anlayışa göre, insanlar evrensel ölçütlere göre değerlendirilmelidir. Her toplumun ya da kültürün ortak özellikleri farklılıklarından daha fazladır. Evrenselci öğreti toplumlar arasındaki benzerliklere vurgu yapar. İstisnalar hariç kültürel farklılıkların zayıflatılmasını öngörür ve özgün olanı dışlar. İnsanın sonradan kazandığı kültürel farklılıkları ve bunun neden olduğu sonuçları reddeder. Sadece kültürel çeşitlilik üzerinden insan doğasını anlamının yanıltıcı olacağını ileri sürer. Destekleyici bir düşünce yolu olarak da *Evrensel İnsan Hakları Bildirisi*'ni kabul eder. Evrensel İnsan Hakları Bildirisi; zaman, yaşam alanı, kültür, cinsiyet, gelir düzeyi, etnisite ve fikir akımlarından bağımsız, herkes için her yerde geçerli olan bir öğreti olarak açıklanır ve "doğal hukuk" kavramından köken alır. Doğal hukuk, özellikle ilkçağ düşünürleri tarafından söyleneğelen ve aydınlanma düşüncesiyle birlikte geliştirilen bir düşüncedir. Bu yaklaşıma göre insanlar eşit olarak yaratılır. İnsan, doğumuyla birlikte

kazandığı yaşama, özgürlük, mülkiyet ve güvenlik gibi kutsal sayılabilecek nitelikte doğal haklara sahiptir ve bu haklar hiçbir şekilde başkalarının sınırlanamaz. Bu anlamda tüm insanlar, insan hakları temelinde adalet, özgürlük, eşitlik gibi ortak değerlere sahiptir (Demir, 2008; Eriksen ve Nielsen, 2012).

Günümüzde insan hakları kavramı gelişmiş pek çok ülkenin kuruluş ve anayasal felsefesinin temel anlayışını oluşturur. Örneğin, 1789 yılında Fransız ihtilali sırasında ilan edilen *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi* ve 1776 yılında duyurulan *Amerikan Bağımsızlık Bildirisi* evrensel hakların uygulandığı önemli örneklerdir. Ancak evrensel insan hakları beyannamesi, Batı kültürünün bir ürünü olması nedeniyle eleştiri konusu olur. Özellikle kültürel görecelik düşüncesini şiar edinen araştırmacılar evrenselcilik fikrine, Batı tarafından kurgulanan, Batı'nın inanışları ve değerleri etrafında geliştirilen düşünce biçimi olduğu gerekçesiyle karşı çıkarlar. Bu anlayış bir kültürü ya da toplumu evrenselci ilkelerle açıklamayı hata olarak görür. Özetle evrensel insan hakları bildirisi tüm kültürlerle uygulanamaz. Çünkü evrensel, tek bir küresel kültür adı sunulan ilkelerin tüm toplumlar ya da kültürler için ölçek olamayacağını söyler. Dahası bu beyanname, sığ bir anlayış içinde Batı'nın sömürü aracı olarak kabul edilir ve tanımlanır (Tanilli, 1976; Cranston, 1999; Zabunoğlu, 2011).

Bugün için temel sorun, kültürel görecelik düşüncesini oluşturan kültürel farklılıkların insan hakları temelinde nasıl açıklanacağıdır (Saraç, 2006). Daha doğrusu her iki kavram arasında bir uzlaşımın olup olmayacağıdır. Kültürel görecelik-evrenselcilik çatışması genel olarak toplumların küreselleşme eğilimlerinin bir sonucu olarak görülebilir. Ayrıca her iki karşıt yaklaşımda son zamanlarda kültürel kimliğin açıklanmasında sıklıkla kullanılır. Küresel yenedünya düzeni ile adını duyuran evrensel kaideler, karşısında yerleşmeyi savunan, kültürel farklılıklara (ya da özgünlüğe) vurgu yapan kültürel görecelik anlayışı bulunur. Her iki kavramda bir güç ve iktidar mücadelesi içindedir. Kültürel görecelik, evrenselleşme anlayışını mikro ölçekte kabul etmeyerek her kültürün kendine özgü değerleri ve ilkeleri bulunduğunu savunur. Mikro ölçekte savunur; çünkü evrenselciliğin tamamen reddi küreselleşme sürecinin doğasına aykırı bir politika olur. O halde kültürel görecelik ve evrenselcilik arasındaki iki karşıt ilişkinin tamamen birbirlerini reddettiği söylenemez. Ya da bu iki yaklaşım arasında tam manasıyla bir gerilimden bahsedemeyiz. Çünkü her iki anlayış da birbirinden beslenmekte ve köken almaktadır.

Aslında kültürün küreselleşmesi ve homojenleşmesiyle birlikte, buna karşıt bir tepki olarak yerel alanların eşzamanlı olarak güçlenmesi oldukça dikkat çekicidir. Bu şekilde geleneksel kültür

ile küresel değerler arasında bir bağın ya da dengenin olasılığında bahsedebilir (Steger, 2003; Özkul, 2013). Diğer bir deyişle her ne kadar evrensel-yerel arasında bir problem olduğu söylene de küreselleşme süreci, doğası gereği ya da çıkarı gereği bir denge kurmaya çalışır. Buradaki sorunsal ise bireysel ya da toplumsal manada sosyal-kültürel yaşantıdaki çeşitlilikle evrensel değerler arasındaki uzlaşmanın nasıl sağlanacağıdır. Dolayısıyla temel sorular, evrenselliğe karşı kültürel görecelik paradoksu etrafında kümelenir. Kültürler ya da toplumlar ne oranda birbirlerine benzer ya da ne oranda birbirlerinden ayrılırlar? Ya da kültürlerin veya toplumların ortak özelliklerini veya aykırılıklarını belirleyen temel kriterler nelerdir? (Eriksen, 2009). Sadece ekonomi, örgütlenme yapısı, demografik yapı, teknoloji veyahut farklı diğer özellikler toplumsal bir karşılaştırma için yeterli ölçütler midir? Evrenseliğin içinde özgün açıklamalar aramak ya da farklılıkları belirli bir noktada evrensel değerlere yaklaştırmak ve hatta örtüştürmek ne derece doğru bir yaklaşımdır? Evrensel-özgücülük arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirleyen kriterleri kim ya da kimler belirler? Bu iki karşıt düşünce sömürgeciliği meşrulaştıran bir araç mıdır? Bu ve benzer soruları daha da arttırmak mümkündür. İlk aşamada kavram karmaşıklığına neden olabilecek bu sorular, aslında her iki anlayışın kökenine inildiğinde cevap bulması hiç de zor değildir.

Sonuç

Bilginin hızla yayıldığı ve akışkanlık gösterdiği günümüzde insanlar arasında yoğun bir kültürel etkileşim yaşanmaktadır. Özellikle sınır-ötesi hareketler, iletişim ağlarının gelişmesi, bilgi teknolojisindeki gelişmeler, demokrasi ve bireysellik söylemlerinin artması vb. nedenler insanlar arasındaki ilişkiyi ve bağımlılığı arttırmaktadır. Doğal olarak geleneksel ölçütler ve ona bağlı değerler hızla değişmekte ve farklılaşmaktadır. Yine bu dönemde insanlar, pek çok kez aynı toplumsal yapı içinde birden fazla kimliğe sahiptirler ve eş zamanlı olarak birden çok aidiyet duygusunu bir arada yaşarlar (Weeks, 1998; Göka, 2006). Aynı olarak kültürel anlamda farklılık iddiası taşıyan insanlar kimliklerinin tanınması yönünde mücadele ederler (Anık, 2012). Haliyle bu tanınma mücadelesi günümüz toplumsal anlayışı içinde önemli bir sorunsal oluşturur. Bu koşullar, küresel sürecin bir sonucu mudur yoksa bireyin doğumuyla birlikte hazır bulduğu sosyal-kültürel çevrenin mi sonucudur? Bu konu tartışmaya açık olmakla birlikte bu sorunun cevabı her ikisi de olabilir. Bir taraftan insan bağlı olduğu, aitlik hissettiği sosyal çevrenin şartlarına uyum sağlamakta, diğer taraftan da var olan toplumsal yaşam, küresel sürece ayak uydurmak zorundadır.

Diğer yandan görecelik yaklaşımının evrensel

değerlere göre daha anlaşılır ve kabul edilebilir olduğu, kültürel kimliklerin daha sık tartışıldığı bir döneme girilmiştir (Castells, 2006). Tartışmaların odak noktası ise görecelik-evrenselcilik arasındaki karşıt söylemlerin, bir denge ya da eşitsizlik unsuru olup olmadığı ya da bir gerilimden ve ikilemden bahsedilip edilemeyeceğidir (Bilgin, 2001; Steger, 2003; Özyurt, 2012). Daha doğrusu aralarında varsayılan çelişkinin kültürel kimlikler üzerinde nasıl bir etki yapacağıdır. Ya da var olan bu açmazın ne şekilde açıklanacağıdır. Çünkü ister yapısalcılık ya da diyalektik bir ilişki, ister sonu iyi biten kültürel bütünleşmenin sancuları, istersek de var olmayan bir aldatmaca olarak açıklamaya çalışalım, özgücülük-evrenselcilik çelişkisi toplumsal yaşamın önemli bir gerçeği olarak hala durmaktadır (İnce, 2009). Oysaki bu ikilem, aynı zamanda bir ilişkiyi ve bağlılığı zorunlu kılar. Pek çok kere varsayılan bu süreçler, birbirlerini dışlamayan ve açıklayan olgulardır. Bu anlamda kültürel görecelik/evrenselcilik, tektipleşme/farklılaşma, yerleşme/merkezleşme vb. kavramlar arasında bir güç ya da anlam farklılığı olsa da- birbirlerini karşıt olarak konumlasalar da- yine de aralarında keskin bir ayrımın olmadığı uzlaşmaya yakın durdukları söylenebilir. Zaten küreselleşmenin neden olduğu sonuçlar birlikte düşünüldüğünde, küresel süreç ne tamamen ulus-kimlik yapısının yıkımına ne de yerel kimliklerin tam anlamıyla evrimini tamamlamasına izin verir. Bu yönüyle küresel süreç bir denge unsuru olarak kabul edilebilir. Böylesi bir sonuç söylenegelen kültürel görecelik-evrensellik çatışmasının uyum içinde olduğunun birer kanıtı olarak sunulabilir. Diğer bir deyişle küreselleşmenin doğası gereği, bilinenden ayrı olarak farklılıklar ve benzerlikler bir arada eş zamanlı olarak varlıklarını pek ala sürdürebilir.

Ancak ilerleyen dönemlerde ortak bir uzlaşının sağlanamaması, iki düşünce arasındaki çelişkilerin çoğalmasa görecelik ile evrenselcilik arasındaki söylenegelen kaotik durumu iyice karmaşık hale getirebilir. Bunun sonucunda zaten sorunlu olan kültürel kimlikler daha da sorunlu hale gelir (Robertson, 1998). Bu durum ulus-devlet yapısı ile çokkültürlü toplumlar arasındaki güç-iktidar mücadelesinin bir yansıması olarak da görülebilir. Bu bağlamda ulus-devletlerin mikro-milliyetçilik eğilimlerine karşı savunmasız kaldığını, içsel gelişimini ve siyasal evrimini tamamlayamadığını söylemek mümkündür. Zira günümüzde güç ve iktidar erki çokkültürlü toplumlardan yanadır ve çoğu kez dünya politikalarına yön veren devletlerin tamamına yakını çokkültürlülüğü benimseyen toplumlardır. Bu aşamada ulus devletlerin iki çıkış noktası bulunmaktadır. Ya alt-kültür unsurlarını ve farklılıkları tanıyarak çokkültürlü bir yapıyı benimseyecekler, hatta ulusal kimlikten birden fazla mikro ölçekli ulus-kimlik yapısına dönüşecekler ya da kendi ulusal kimliklerinden ödün vermeden varlıklarını sürdürecekler. Fakat günümüzde küresel

sürecin yerelleşmeyi öncellediği dikkate alındığında, her iki anlayışında kendi içinde zaman alıcı ve sancılı bir süreci beraberinde getireceği kesindir.

Dolayısıyla küreselleşen bir dünya var ve bu süreç kaçınılmaz bir gerçek. Biz insanlar bu gerçeği yok sayarak ne yazık ki yaşayamayız. Buradaki temel kaygı, bu süreci kim ya da kimlerin yönettiğidir ve gelecekte kimlerin yöneteceği? Bu anlamda onun zararlı etkilerinden korunarak yararlı olduğuna inandığımız özelliklerinden faydalanacak mıyız yoksa bir köşede bekleyip olumsuz etkileriyle karşı karşıya mı kalacağız? Aslında temelde cevaplanması gereken soru bu olsa gerek.

Kaynakça

- Akdemir, A. M. (2004). Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 43-50.
- Anık, M. (2012). *Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi*, İstanbul: Açılım Kitap.
- Aşkın, M. (2007). Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 213-220.
- Bates, D. G. (2009). *21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji: İnsanın Doğadaki Yeri*, S. Aydın vd. (Çev.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bauman, Z. (1997). *Küreselleşme, Toplumsalın Sonuçları*, A. Yılmaz (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayart, J. F. (1999). *Kimlik Yanılsaması*, M. Morali (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Bilgin, N. (2001). *İnsan İlişkileri ve Kimlik*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası*, İzmir: Aşına Kitaplar.
- Bostancı, M. N. (1999). *Bir Kolektif Kimlik Olarak Milliyetçilik*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Castells, M. (2006). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür/ Kimliğin Gücü*, E. Kılıç (Çev.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Connolly, E. W. (2011). *Kimlik ve Farklılık: Siyasetin Açmazlarına Dair Çözüm Önerileri*, F. Lekeşizalın (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cranston, M. (1999). *İnsan Hakları Nelerdir? Sosyal Siyasal Teori: Seçme Yazılar*, A. Yayla (Çev.), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Demir, E. (2008). İnsan Haklarının Evrenselliği Görüşü Karşısında Kültürel Rölativizm, *MÜHF-HAD*, 14(3), 209-242.
- Duman, M. Z. (2007). Moderninden Post-Moderne Geçişte Kimlik Tartışmaları ve Çokkültürlülük, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 4(13), 3-24.
- Erdoğan, M. (2002). Siyaset ve Hukuk Perspektifinden Küreselleşme, M. S. Aydın, M. Erdoğan ve A. Y. Sarıbay (Ed.) içinde, *Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme*, İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Ergun, D. (2000). *Kimlikler Kaskacında Ulusal Kişilik*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Eriksen, T. H. (2009). *Küçük Yerler Büyük Meseleler: Sosyal ve Kültürel Antropoloji*, A. E. Koca (Çev.), Ankara: Birleşik Yayınları.

- Eriksen, T. H., ve Nielsen, F. S. (2012). *Antropoloji Tarihi*, A. Bora (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Featherstone, M. (1990). Global Culture: An Introduction, M. Featherstone (Ed.) içinde, *Global Culture: Nationalizm, Globalization and Modernity*, Londra: Sage Publications.
- Friedman, J. (1999). Küresel Sistem, Küreselleşme ve Modernitenin Parametreleri, A. Topçuoğlu ve Y. Aktay (Eds.) içinde, *Postmodernizm ve İslam, Küreselleşme ve Oryantalizm*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya: Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?*, O. Akınhay (Çev.), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Göka, E. (2006). *İnsan Kısım Kısım: Topluluklar, Zibniyetler, Kimlikler*, Ankara: Aşına Kitaplar.
- Güvenç, B. (1993). *Türk Kimliği*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hakan, M. (1995). Kimlik Nedir?, *Türkiye Günlüğü*, 33, Mart-Nisan, 146-149.
- Hall, S. (1998). Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler, A. D. King (Ed.) içinde, *Kültür, Küreselleşme ve Dünya-Sistemi: Kimlik Temsilinin Çağdaş Koşulları*, G. Seçkin ve Ü. H. Yolsal (Çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Harvey, D. (1999). *Postmodernliğin Durumu*, S. Savran (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Holton, R. (2000). Globalization's Cultural Consequences, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 570, 140-152.
- İçli, G. (2001). Küreselleşme ve Kültür, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 163-172.
- İnce, M. (2009). Küreselleşme ve Yerelleşme: Bir Çelişki Mi?, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11(1), 259-275.
- Karaduman, S. (2010). Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü, *Journal of Yaşar University*, 17(5), 2886-2899.
- Keyman, E. F. (2000). Globalleşme Söylemleri ve Kimlik Talepleri: Türban sorununu anlamak, E. F. Keyman ve A. Y. Sarıbay (Ed.) içinde, *Global Yerel Eksende Türkiye*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kocacık, F. (2000). *Kitle toplumu, Küreselleşme ve Türkiye*, Prof. Eyüp Kemerlioğlu'na Armağan, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Lewellen, T. C. (2002). *The Anthropology of Globalization: Cultural Anthropology Enters the 21st Century*, London: Bergin & Garvey.
- Nar, M. Ş. (2013). Kültürel Hukuk: Geleneksel Kontrol Mekanizmaları, *TBB Dergisi*, 108, 273-290.
- Nar, M. Ş. (2015). Küreselleşmenin Tüketim Kültürü Üzerindeki Etkisi: Teknoloji Tüketimi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(37), 941-951.
- Özkul, O. (2013). *Kültür ve Küreselleşme*, İstanbul: Açılım Kitap.
- Özyurt, C. (2012). *Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklaşma*, İstanbul: Açılım Kitap.
- Parekh, B. (2002). *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek Kültürel Çeşitlilik ve Siyasal Teori*, B. Tanrıseven (Çev.), Ankara: Phoenix Yayınları.
- Robertson, R. (1998). Toplum Kuramı, Kültürel Görecelik ve Küresellik Sorunu, A. D. King (Ed.) içinde, *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*, G. Seçkin ve Ü. H. Yolsal (Çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Robertson, R. (1999). *Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*, Ü. H. Yolsal (Çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Robins, K. ve Morley, D. (2011). *Kimlik Mekânları*, E. Zeybekoğlu (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Saraç, N. (2006). İnsan Hakları ve Kültürel Görecelik. (Erişim Tarihi: 08.11.2018, <http://openaccess.bilgi.edu.tr:8080/xmlui/handle/11411/1326?locale-attribute=tr>)
- Sarıbay, A. S. (2002). Kültürel Bir Olgu Olarak Globalleşme, S. Aydın vd. (Ed.) içinde, *Küreselleşme: Siyasi, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla*, İstanbul: Ufuk Yayınları.
- Smith, A. D. (1999). *Millî Kimlik*, B. S. Şener (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Steger, M. B. (2003). *Globalization: A Very Short Introduction*, New York: Oxford University Press.
- Tanilli, S. (1976). *Anayasalar ve Siyasal Belgeler*, İstanbul: Cem.
- Tatar, T. (2008). *Kürede Dönen Siyaset*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Tok, N. (2003). *Kültür, Kimlik ve Siyaset*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tomlinson, J. (2004). *Küreselleşme ve Kültür*, A. Eken (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Weeks, J. (1998). Farklılığın Değeri, J. Rutherford vd. (Ed.) içinde, *Kimlik: Topluluk/Kimlik/Farklılık*, İ. Sağlamer (Çev.), İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Woodward, K. (1997). *Identity and Difference*, London: Sage Publications.
- Yurdusev, A.N. (1997). Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği, A. Eralp (Ed.) içinde, *Türkiye ve Avrupa: Batılılaşma, Kalkınma, Demokrasi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Zabunoğlu, H.G. (2011). *Kültürel Görecelik ve İnsan Haklarının Evrenselliği*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.